

Guia docent

Identificació de l'assignatura

Assignatura / Grup	20215 - Prehistòria de l'Edat del Bronze / 1
Titulació	Grau d'Història - Tercer curs
Crèdits	6
Període d'impartició	Primer semestre
Idioma d'impartició	Català

Professors

Professor/a	Horari d'atenció als alumnes					
	Hora d'inici	Hora de fi	Dia	Data d'inici	Data de fi	Despatx / Edifici
Bartomeu Salvà Simonet tomeu.salva@uib.es						Cal concertar cita prèvia amb el/la professor/a per a fer una tutoria

Contextualització

Aquesta assignatura es centra en quins són els orígens de la metal·lúrgia, els seus aspectes tècnics i derivacions socials i històriques i també del canvi del Calcolític a l'Edat del Bronze, centrant-se especialment a n'aquesta última època. L'amplitud del territori de la terra a on es desenvolupa a aquesta etapa fa necessari centrar-se geogràficament. Per aquest motiu es desenvoluparan els estudis de les cultures més properes a les illes Balears, com és el cas del Mediterràni, Pròxim Orient, de la Península Ibèrica i en tot cas d'algunes regions europees com zones de França, Alemanya, Centre Europa, etc. A més consideram imprescindible uns coneixaments mínims de la realitat històrica de les Illes Balears en aquests moments. I per aquest motiu es dedicaran dos temes a revisar de forma molt resumida la problemàtica del Poblament Inicial, l'Edat del Coure i del Bronze a les Balears. Així i tot ha de quedar clar que l'eix fonamental de l'assignatura és el Mediterrani.

Requisits

És important haver superat les assignatures del segon curs, relacionades amb la prehistòria, ja que implica el tenir uns coneixaments mínims de les etapes precedents a les que s'estudiaran.

Essencials

Essencials

És essencial:

1.- Bona disposició per llegir llibres i articles sobre els temes de l'assignatura, part essencial per una comprensió general.

Recomanables

Es recomanable:

1.- Bon hàbit per cercar explicacions multicausals i de diversa naturalesa dels fets, els fenòmens i els comportaments socials.

Guia docent

- 2.- Tenir una bona comprensió lectora, amb una desenvolupada capacitat d'anàlisi, relació i síntesi.
- 3.- Tenir una bona comprensió oral i escrita per estructurar el discurs expositiu.

Competències

Específiques

- * * 1.- CE3 Dominar les tècniques bàsiques per a la realització de treballs d'iniciació a la investigació adequats al nivell de grau de cada període històric. 2.- CE5 Analitzar la situació de les societats humanes en els diversos períodes històrics, les seves relacions amb els àmbits geogràfics distints al propi, amb el mediambient i els recursos materials al seu abast. 3.- CE6 Utilitzar el criteri multicausal per entendre, analitzar i explicar els fenòmens històrics i els comportaments de les societats. 4.- CE11 Comprendre les relacions establertes entre les societats que de d'àmbits geogràfics i culturals diferents, han compartit un mateix espai temporal..

Genèriques

- * 1.- CG2 Comprendre, emprar i ser capaç d'explicar el llenguatge propi de la història així com l'específic de cada un dels períodes en que es divideix, sobre tot dels de la prehistòria. 2.- CG5 ésser capaç d'accedir de forma autònoma a noves aportacions de la disciplina històrica (noves corrents historiogràfiques, noves metodologies i bibliografia actualitzada), valorant-les com el fruit d'un enriquidor debat científic i de la necessitat de considerar el procés de formació i aprenentatge com a propi de tota la vida..

Transversals

- * Podeu consultar les competències transversals que l'estudiant ha d'haver assolit en acabar el grau a l'adreça següent: http://estudis.uib.cat/ca/grau/comp_basiques/.

Bàsiques

- * Podeu consultar les competències bàsiques que l'estudiant ha d'haver assolit en acabar el grau a l'adreça següent: http://estudis.uib.cat/ca/grau/comp_basiques/

Continguts

L'Assignatura es divideix en dos blocs temàtics diferents i són els següents:

BLOC I Els inicis de la metal·lúrgia a Europa, Mediterrani i Balears (Arqueometal·lúrgia i Calcolític)

BLOC II El bronze genèsis i desenvolupament.

Continguts temàtics

- 1.- Arqueometal·lúrgia. 1.- Arqueometal·lúrgia
  - L'anàlisi metal·lúrgica i la seva utilitat pel prehistoriador
  - Minería i metal·lúrgia. Treball metal·lúrgic i tecnologia del procés de foneria.
  - La metal·lúrgia del coure: matèries primes i usos.
  - El bronze i les diferents aliatges
  - El ferro i les seves primeres produccions.
  - El concepte d'Edat del Ferro (El Pròxim Orient).

Guia docent

- L'expansió de la Mediterrània i els focus marginals.
  - L'Or i l'argent.
- 2.- El Calcolític Oriental i Europeu. Focus d'invenció. 2.- El Calcolític Oriental i Europeu. Focus d'invenció
- Orient Pròxim
  - Els Balcans
  - El Sud-est de la Península Ibèrica.
- 3.- PRIMER POBLAMENT I CALCOLÍTIC A LES BALEARS. 3.- PRIMER POBLAMENT I CALCOLÍTIC A LES BALEARS
- Generalitats.
  - La problemàtica del primer poblament
  - El Calcolític
- 4.- El Bronze Inicial i Mig a Europa. 4.- El Bronze Inicial i Mig a Europa
- Problemàtica entorn a l'inici del bronze.
  - Sistematització cronològica
  - Les tipologies dels objectes metàl·lics
  - Recursos, rutes comercials, desenvolupament econòmic i cultural: principals focus
  - El Bronze 1 i 2 a Europa
  - Europa Centre-Oriental Balcans, Els Túmuls, Bronze Nòrdic
  - Mediterrani Central, Nord d'Itàlia, Apenins.
  - Europa Occidental: França i Illes Britàniques.
- 5.- El Bronze Antic a les Illes Balears.. 5.- El Bronze Antic a les Illes Balears.
- Definició
  - Característiques
  - Món domèstic
  - Món dels morts
- 6.- El Bronze/Naviforme a les Illes Balears.. 6.- El Bronze/Naviforme a les Illes Balears.
- Generalitats
  - Definició
  - Els espais domèstics
  - El lloc dels morts
  - Els contactes mediterrànies
- 7.- El Bronze Inicial i Mig a la Península Ibèrica. 7.- El Bronze Inicial i Mig a la Península Ibèrica
- El Bronze 1 i 2 a la Península Ibèrica:
  - El Argar
  - Las Motillas
  - El Bronze del Sud-Oest
  - La Façana Atlàntica
  - La Meseta
  - El Bronze Valencià
  - El Bronze al N-E i la Vall de l'Ebre
- 8 - El Bronze a les illes del Mediterrani. 8.- El Bronze a les illes del Mediterrani Occidental. Sardenya i Còrsega.
- Còrsega.
  - Caracterització i principals monuments.

Guia docent

- Teoria dels sardana.
- Cronologia de les torres.
- Funció de les torres.
- Sardenya
- Evidència arqueològica
- Economia
- Societat.
- Sicília
- Generalitats. Thapsos

9.- Transició del Bronze al Ferro al Mediterrània Oriental. 9.- Transició del Bronze al Ferro al Mediterrània Oriental

- Les diferents entitats polítiques del Pròxim Orient
- Els Pobles del mar
- Conflicte al pròxim Orient
- L'esdeveniment d'un mon

Metodologia docent

Activitats de treball presencial (2,64 crèdits, 66 hores)

Modalitat	Nom	Tip. agr.	Descripció	Hores
Classes teòriques	Teoria	Grup gran (G)	Comprensió dels continguts d el'assignatura	41
Seminaris i tallers	Seminari	Grup mitjà (M)	Es realitzaran seminaris sobre un tema específic que es consideri d'especial relevància per l'assoliment dels objectius docents de l'assignatura.	5
Classes pràctiques	Pràctiques	Grup mitjà (M)	Es realitzaran classes pràctiques d'arqueologia, al laboratori de la UIB o al Museu de Mallorca si és spossible, per assolir la metodologia del treball arqueològic bàsic	20

A començament del semestre hi haurà a disposició dels estudiants el cronograma de l'assignatura a través de la plataforma UIBdigital. Aquest cronograma inclourà almenys les dates en què es faran les proves d'avaluació contínua i les dates de lliurament dels treballs. A més, el professor o la professora informará els estudiants si el pla de treball de l'assignatura es durà a terme a través del cronograma o per una altra via, inclosa la plataforma Aula Digital.

Activitats de treball no presencial (3,36 crèdits, 84 hores)

Modalitat	Nom	Descripció	Hores
Estudi i treball autònom individual	Individual	Treballar les propies capacitats	74

Guia docent

Modalitat	Nom	Descripció	Hores
Estudi i treball autònom en grup	Estudi autònom en grup	Estudi dels continguts teòrics i preparació de una prova escrita. A més de realitzar comentaris d'articles o llibres recomanats	5
Estudi i treball autònom individual o en grup	Estudi autònom en grup	Realització de diferents treballs o meòries	5

Riscs específics i mesures de protecció

A començament del semestre hi haurà a disposició dels estudiants el cronograma de l'assignatura a través de la plataforma UIBdigital. Aquest cronograma inclourà almenys les dates en què es faran les proves d'avaluació contínua i les dates de lliurament dels treballs. A més, el professor o la professora informará els estudiants si el pla de treball de l'assignatura es durà a terme a través del cronograma o per una altra via, inclosa la plataforma Campus Extens.

Avaluació de l'aprenentatge dels estudiants

- És necessari i obligatori aprovar tots els punts establerts a l'avaluació, és a dir al menys s'ha de tenir un 5 de l'exàmen, del Seminari i de les Pràctiques. El fet de no aprovar cap d'aquests no permetrà realitzar cap mitjana. Si un dels punts no és apte, no es podrà puntuar més enllà d'un 4,50 de la nota final.

- L'assistència a seminari i pràctiques és condició per aprovar l'assignatura.

Frau en elements d'avaluació

D'acord amb l'article 33 del Reglament acadèmic, "amb independència del procediment disciplinari que es pugui seguir contra l'estudiant infractor, la realització demostradorament fraudulenta d'alguns dels elements d'avaluació inclosos en guies docents de les assignatures comportarà, a criteri del professor, una menysvaloració en la seva qualificació que pot suposar la qualificació de «suspens 0» a l'avaluació anual de l'assignatura".

Teoria

Modalitat	Classes teòriques
Tècnica	Proves de resposta llarga, de desenvolupament (recuperable)
Descripció	Comprensió dels continguts d l'assignatura
Críteris d'avaluació	
Percentatge de la qualificació final:	50% amb qualificació mínima 5

Guia docent

Seminari

Modalitat	Seminaris i tallers
Tècnica	Informes o memòries de pràctiques (no recuperable)
Descripció	Es realitzaran seminaris sobre un tema específic que es consideri d'especial relevància per l'assoliment dels objectius docents de l'assignatura.

Críteris d'avaluació

Percentatge de la qualificació final: 20% amb qualificació mínima 5

Pràctiques

Modalitat	Classes pràctiques
Tècnica	Informes o memòries de pràctiques (no recuperable)
Descripció	Es realitzaran classes pràctiques d'arqueologia, al laboratori de la UIB o al Museu de Mallorca si és possible, per assolir la metodologia del treball arqueològic bàsic

Críteris d'avaluació

Percentatge de la qualificació final: 30% amb qualificació mínima 5

Recursos, bibliografia i documentació complementària

A continuació es fa unes referències bibliogràfiques bàsiques, ja que durant el curs s'ampliarà i es complementarà amb altres llibres i amb articles actuals

Bibliografia bàsica

- AUBET, M.E^a. Comercio y colonialismo en el Próximo Oriente antiguo. Los antecedentes coloniales del III y II milenios a.C. Bellaterra Arqueología. Barcelona, 2007
- CHAPMAN, R. La formación de las sociedades complejas. El Sureste de la Península Ibérica en el marco del Mediterráneo Occidental. Barcelona, 1991.
- GOSDEN, C. (2008). Arqueología y colonialismo. El contacto cultural desde el 5000 a.C. hasta el presente. Madrid: 2008.
- GUERRERO, V.M., CALVO, M., GARCÍA, J. I GORNÉS, S. Prehistoria de las Islas Baleares . Registro Arqueológico y Evolución Social Antes de la Edad del Hierro. BAR International Series 1690. Oxford, 2007.
- LULL, V.; MICÓ, R.; RIHUETE, C. i RISCH, R. (1999). La Cova des Càrritx y la Cova des Mussol. Ideología y sociedad en la Prehistoria de Menorca. Barcelona.
- LULL, V.; MICÓ, R.; RIHUETE, C. i RISCH, R. (2001). La prehistòria de les Illes Balears i el jaciment Arqueològic de Son Fornés (Montuiri, Mallorca). Fundació Son Fornés. Montuiri, 2001.
- MOHEN, J.P. Métallurgie Préhistorique. Introduction à la Paléometallurgie. Paris, 1990. Traducció al castellà.
- MONTERO RUIZ, I. Arqueometalúrgia en el Mediterraneo. Centros de Estudios del Próximo Oriente. Lenguas y culturas del Antiguo Oriente Próximo, 3.. Ediciones Clásicas. Madrid, 2000.
- ROVIRA, S.; MONTERO, I. I CONSUEGRA, S. Las primeras etapas metalúrgicas en la Península Ibérica. I. Análisis de materiales. Instituto Universitario Ortega y Gasset. Madrid, 1997.
- RUIZ-GÁLVEZ, M. Ritos de paso y puntos de paso. La Ria de Huelva en el mundo del Bronce Final Europeo. Universidad Complutense de Madrid. Madrid, 1995.
- RUIZ-GÁLVEZ, M. La Europa Atlántica en la Edad del Bronce. Un viaje a las raíces de la Europa Occidental. Madrid, 1998.
- RUIZ-GÁLVEZ, M. Con el fenicio en los talones. Los inicios de la Edad del Hierro en la cuenca del Mediterráneo. Bellaterra Arqueología. Barcelona, 2013.

Guia docent

RUIZ-ZAPATERO, G. Los Campos de Urnas del NE de la Península Ibérica. Madrid, 1985.
SANDARS, N.K. The Sea Peoples. Londres, 1978.
TUSA, S. Sicilia archeologica, Edizioni di Storia e Studi Sociali, 2015. ISBN 978-88-9916-815-6
TUSA, S. Primo Mediterraneo. Meditazioni sul mare più antico della storia, Edizioni di Storia e Studi Sociali, 2016
TUSA, S. I popoli del Grande Verde. Il Mediterraneo al tempo dei faraoni, Edizioni di Storia e Studi Sociali, 2018

Bibliografia complementària

COMENDADOR, B. (2010). Una perspectiva antropológica para la interpretación de la metalurgia. A: MONTERO, I. (ed.) (2010). Manual de Arqueometalurgia. Cursos de formación para arqueólogos. Madrid: 269-300.
GARCÍA SANJUÁN, L. Los orígenes de la estratificación social. Patrones de desigualdad en la Edad del Bronce del Suroeste de la Península Ibérica. (Sierra Morena Occidental c. 1700-1.100 a.n.e./2.100-1.300 A.N.E.) A: BAR International Series 823. Oxford, 1999.
DELIBES DE CASTRO, G. MONTERO, I. (coord.). Las primeras etapas metalúrgicas en la Península Ibérica. II. Estudios Regionales. Instituto Universitario Ortega y Gasset. Madrid, 1999.
GÓMEZ RAMOS, P. Obtención de metales en la Prehistoria de la Península Ibérica. A: BAR. International Series, 753. Oxford, 1999.
JAMES, P. Siglos de Oscuridad. desafío a la cronología tradicional del Mundo Antiguo. Barcelona, 1993.
JENSEN, J. Et allii. L'Europe au temps d'Ulysse. Dieux et Héros de l'Âge du Bronze. Paris, 1999.
LAUGHLIN, J. La arqueología y la Biblia. Critica, Barcelona, 2001.
LIVERANI, M. El Antiguo Oriente. Historia, Sociedad y Economía. Barcelona, 1995.
LIVERANI, M. Relaciones internacionales en el Próximo Oriente antiguo, 1600-1100 a.C. Bellaterra Arqueología. Barcelona, 2003.
LIVERANI, M. Uruk. La primera ciudad. Bellaterra Arqueología. Barcelona, 2006.
LULL, V.; MICÓ, R.; RIHUETE, C. i RISCH, R. (2004). Los cambios sociales en las Islas Baleares a lo largo del II milenio. A: Cypsela 15: 123-148
KARAGEORGHIS, V. Chipre. Encrucijada del Mediterráneo oriental 1600-500 a.C. Bellaterra Arqueología. Barcelona, 2004
MEDEROS MARTÍN, A. Nueva cronología del Bronce Final en el Occidente de Europa. A. Complutum, 8, 1997. pp.73-96. Madrid.
MELENA, J.L. (comisario). El Mundo Micénico. Cinco siglos de la primera civilización europea (1.600-1.100 a.C.). Madrid, 1992.
ROVIRA S. (2002). "Vasijas cerámicas para reducir minerales de cobre en la península Ibérica y en la Francia Meridional". A: Trabajos de Prehistoria, nº 59. Madrid: 89-105.
ROVIRA, S. (2004). "Tecnología metalúrgica y cambio cultural en la Prehistoria de la Península Ibérica". Norba. Revista de Historia: 17, 9-40.
ROVIRA, S. i AMBERT, P. (2002). Vasijas cerámicas para reducir minerales de cobre en la Península Ibérica y en la Francia Meridional. A: Trabajos de Prehistoria, nº 59 2002. Madrid: 89-105.
SALVÀ, B. (1999). ¿Pueblos del Mar en la Cultura Talaiòtica?. Un estado de la cuestión. Rev. Gerión. Nº 17. Madrid: 79-104.
SALVÀ, B. (2010). Cambio tecnológico en la metalurgia de las Baleares (Calcolítico y Edad del Bronce). A: Trabajos de Prehistoria, 67 (2), 2010,. Madrid: 349-357.
SALVÀ, B. i HERNÁNDEZ, J. (2009). Los espacios domésticos en las Islas Baleares durante las Edades del Bronce y del Hierro. De la sociedad Naviforme a la Talayótica. A: BELARTE, M.C. (Ed.) (2009).: L'espai domèstic i l'organització de la societat a la protohistòria de la Mediterrània Occidental (Ier mil·lenni aC). Actes de la IV Reunió Internacional d'Arqueologia de Calafell (Calafell – Tarragona, 6 al 9 de març de 2007). ARQUEOMEDITERRÀNIA, II/2009). Barcelona: 301-324.

Guia docent

SALVÀ, B. i JAVALOYAS, D. (e.p.) “¿Las islas del fin del mundo?. Las comunidades baleáricas y los contactos interculturales durante el Bronce Medio y Final (1400-850 A.C.)”. A: IIÉ Colloque International. 15-18 septembre 2005. Les lingotes “Peau de Boeuf” et la navigation en Mediterranee Centrale. Mariana, Córcega.

Altres recursos

Les sessions teòriques es realitzaran amb el suport de projeccions, ja que l'assignatura es basa molt amb l'imatge. A més s'utilitzaran audiovisuals sempre que calgui. Sempre que sigui possible les referències bibliogràfiques, sobre tot els articles es donaran a partir de la xarxa.

